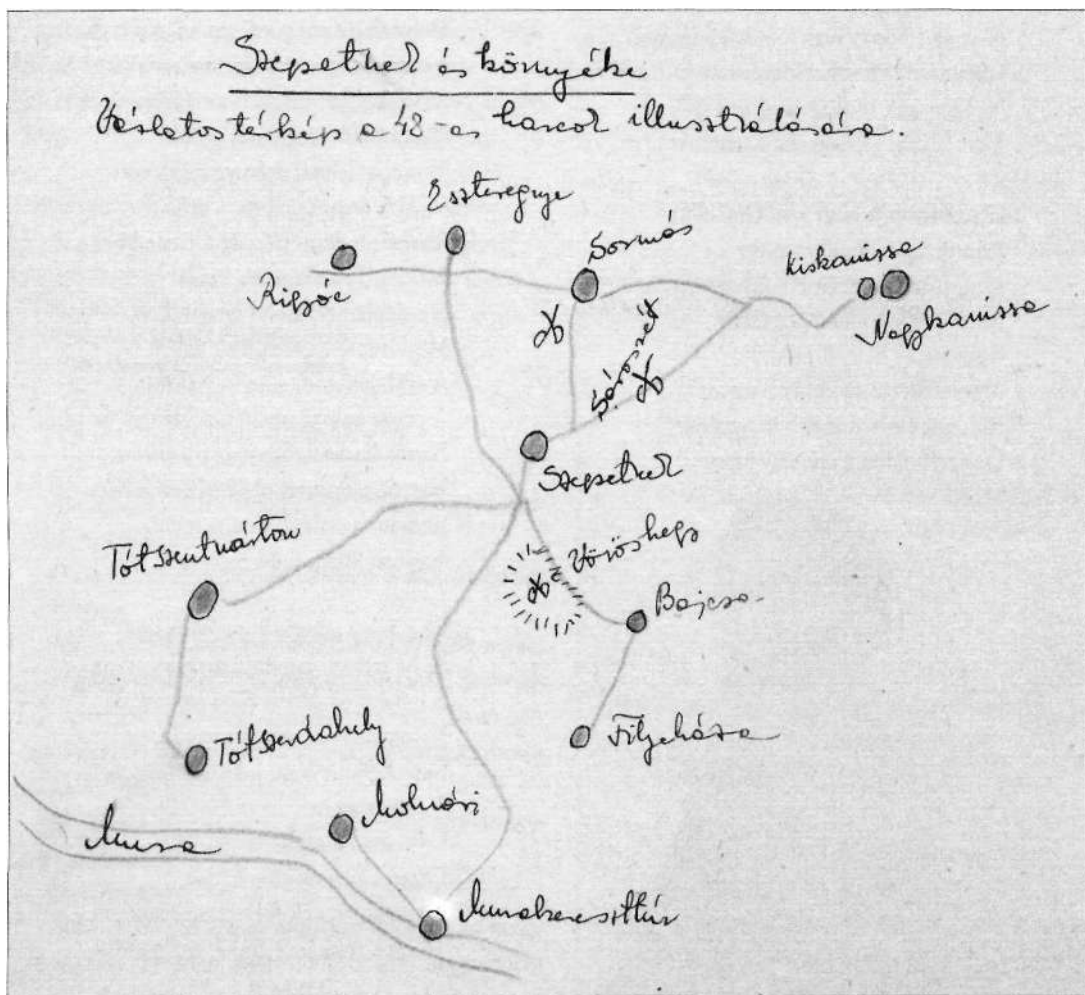

Kardos Ferenc

1848 lenyomatai a zalai nép emlékezetében

1848-49-es forradalom és szabadságharc eseményeiről jelentős zalai kiadványok jelentek meg az utóbbi években. Sok új forrást, adatot közölnek ezek a munkák. Ma ezekből a kiadványokból hitelesebb képet kaphat a zalai vagy Zalába vetődött ember a reformkor, a forradalom és szabadságharc és a Bach korszak itteni eseményeiről, jelentős személyiségeiről, mint korábban bármikor. Az így kialakuló kép azonban nagy mértékben különbözik attól, amit a „nép” gondolt (gondol) ezekről az eseményekről és személyekről. Erről tanúskodik az a gyűjtés, melyet 1947-48-ban, 100 évvel a szabadságharc után néprajzi kutatók végeztek hatszáz, valahai 48-as színhelyen. A népi emlékezet zalai 48-áról dr. Kerecsényi Edit szép anyagot közölt 1974-ben a zalakomári, galamboki, nagyradai gyűjtött. Az akkori közlés a közel 800 zalai cédula anyagából szemelgetett hat témához (A jobbágyvilág emléke; A katonafogás; A márciusi napok híre; A horvát „illér” betörés; A szabadságharc vezérei a nép emlékezetében; A szabadságharc bukása - elnyomatás). A gyűjtés elsősorban a horvát seregek útvonalába eső településeken folyt, de más zalai településen is emlékeztek 1848-1849 eseményeire.

ságharc után néprajzi kutatók végeztek hatszáz, valahai 48-as színhelyen. A népi emlékezet zalai 48-áról dr. Kerecsényi Edit szép anyagot közölt 1974-ben a zalakomári, galamboki, nagyradai gyűjtött. Az akkori közlés a közel 800 zalai cédula anyagából szemelgetett hat témához (A jobbágyvilág emléke; A katonafogás; A márciusi napok híre; A horvát „illér” betörés; A szabadságharc vezérei a nép emlékezetében; A szabadságharc bukása - elnyomatás). A gyűjtés elsősorban a horvát seregek útvonalába eső településeken folyt, de más zalai településen is emlékeztek 1848-1849 eseményeire.

El nem feledett csaták

Királyi Pál szülőfalujában, Szepetneken több összecsapásról is hallottak. . . . és amikor a horvátok jöttek be, engedték jönni egész Kanizsán túl, hogy hol fordították vissza nem tudom, de amikor visszafordították őket, akkor a horvátokból sokat elemésztettek. Mintha csapdába kerültek volna, nem tudtak rendesen visszavonulni. Itt a közeli hegyen két kilométerre a kösségtű, Vöröshegynek nevezik, mutattak egy árkot, abba annyit vót a halott, hogy keresztül mentek a halottakon.

„Arru sokat beszéltek, hogy itt a Sáros réten beleszorították az illéreket, mer akkor itt tócsa vót, nem lehetett körösztü menni, belefullattak mind. A sormásiak megnyomták arru felü (az adatközlő itt a kezével mutatta az irányt), a szepetniekiek még innen. Egy se meneküt még...Az egész szepetneki lakosság részt vett az illérek elleni harcokban. Akkor még csak tizennyóc házbu át. A nép mént kaszáva, kapáva, ki mit tudott, az illérek nem tuttak merre menni, beszorították őket a mocsárba...A horvátok még a mai nap is haragszanak mindig ránk, ez beléjük lett nevelve.

Itt az adatközlő, aki nevéből ítélve Szepetnek német okú lakosaihoz tartozhatott, a falubeli horvát lakosokra gondolt. A sárosréti ütközetre egy másik, meg nem nevezett 40-45 év körüli szepetneki gazdálkodó is emlékezett:

„Ha arra én gondoltam volna, az öregapám szokott mesélni az illérekről, a horvátokról. Valahol itt Kanizsa felé, a Sárosréten összecsapások is voltak, sebesültek is maradtak.” „Kanizsa nyugati oldalán, a rétségen ott is táboroztak illérek, ott is sokat agyonverték közülük.”

A szepetneki nép életében egy Eszteregnye és Rigyác közötti ütközet is fennmaradt: „Eszteregnye és Rigyác közt a horvátok ellni sikeres harc után a honvédek visszajöttek Szepetnekre, itt kaptak zabot, az itteni szegény nép adott nekik, az uradalmakba nem kaptak.”

„Az eszteregnyei rétségen ütköztek össze, ott verték agyon őket, ott lettek tömegsírokba eltemetve. Éccaka még aluttak, a magyarok megtámadták őket, agyonverték, őket, alig ment haza belőlük hímondónak.” A rigyáci összecsapást Fischl (Posch) Ferencnek „egy sormási öreg ember, Szabó János (Lila) meséte, hogy mán régén meghat - az apjátú hallotta.”

A vöröshegyi, a sárosréti és a rigyáci (vagy eszteregnyei) összecsapások idejére egyik adatközlő sem emlékezett, így arra a kérdésre, hogy gerillaharcok vagy hadműveleti tev-

kenységek voltak-e ezek az események nincs bizonyos válaszunk. Az egyik emberöltő múltán megfogalmazott emlékezéseknél az 1848 őszi a horvátok hadi utánpótlását dézsmáló gerillaharcok emléke is megőrződhetett. Az azonban, hogy minden emlékező, aki a említi a sárosréti ütközet súlyos horvát veszteségről számol be, s egyikük sem említ társzereket, az október 2-3-án Kanizsa visszaszerzéséért eredményesen megvívott harcok egyes történéseire utal. A Sárosrét, mint azt az 1947-ben készült rajz is mutatja, Kanizsa, Sormás és Szepetnek között fekszik, az 1960-es években végzett zalai földrajzi- és helynévgyűjtéskor a sormási határ kanizsai felén is ismert volt. Szeptember 29-én Gyika Jenő nemzetőr Vidos József tábornaghoz címzett levelében ezen a határrészen állomásozó horvát seregéről ír: Megállapítja, hogy „Kiskanizsa és Sormás közt mintegy 1600 főbül álló és ott táborozó illérek biztos elfogása vagy megsemmisítésére a zalai nemzetőr sereg a kellő lelkesülés hiánya végett elégtelen” Október elejére azonban jelentős erővel gyarapodott a sereg. Ekkor a támadást a Zichy, Ivánkovics és Újvári zászlóaljok segítették.

A csaták színhelyére a távolabbi zalai településeken is emlékeznek, de már pontos határmegjelölés nélkül. „Kis kanizsa és Sormás közt nagyon sok halott van, illérek. Nagyon sok illér ott veszett”. meséli egy 56 éves obornaki férfi, aki ezt sormási anyósa apjától hallotta.

A harcok során elkerülhetetlen volt a polgári lakosság részvétele, hiszen a beszállásolt és a lakosságot szívesen fosztogató horvát sereg folyamatos veszélyt jelentett számukra. „Sormáson vót az anyósom apja, agg ember vót akkor. - meséli egy obornaki 56 éves férfi (személy sajnos nem ismert) - Illérek jötek akkor. Sormás és Kiskanizsa közt. Az ő szobájukban is feküdtek illérek, lüdöztek rá a kiskanizsaiak. Volt közöttük egy erős ember, lüdöztek rá, de a golyó nem fogta. [Lám egy mesei motívum!] A kiskanizsaiak, mint a harcokról készült beszámolók tudósítanak róla, kifejezetten ellenségesen viselkedtek a horvát katonasággal szemben. Így nem véletlen, hogy a kiskanizsaiak „sáska” elnevezésének egyik eredettörténete is előkerült a távolabbi Kerkakutsaról: „Az illérek Kiskanizsánál nagyon összetörtik. Azért hívják a kiskanizsaiakat sáskának, hogy hegyikbe rohantak, mint a sáskák, azt elpusztítottak őket.”

Természetesen ezekben az emlékezésekben néha összevonódnak a történelmi események, az illérek, a törökök a tatárok együtt említődnek. Alsó-Szenterzsébetről

egy emlékező egyenesen így fogalmaz: „az illérek a török futáskor vótak.” Az illérek azelőtt vótak idesapám idejibe. ... Tatárok is, törökök is jártak akkor Azok is szorongatták a népet...”

48-as honvédekről

Kevés olyan emlékezést jegyeztek le, amelyik az adatközlő falujából elszármazott és oda vissza is tért 1848-as honvédek említ meg. Nagyradán „elvitték a Becögő Jánost meg a Hompó Boldizsár, haza is jött mindenik. Igen nagy volta becsületük. Hompó bácsi a Görgey keze alatt szolgált. Mondta mindig, hogy igen finom, híres vezér volt. Igen sokat mesélt róla, különösen úgy mise után.” - emlékezett a gyermekkorában hallottakra egy nagyradai 70 éves férfi.

Komárvárosból Péntek Györgyöt is említi egy gazdálkodó, akinek a nagyapja „sokat találkozott Kossuthal. Még nekem is hagyott a pénziből. Olyan vörös bankó vót...”

Kossuth-bankó

Az 1848-49-es események egyik tárgyi jelképe a Kossuth-bankó. A Kossuth-bankó az emlékezések szerint sok házban maradt, félve őrzött kincské vált. Egy kerkakutasi emlékező így emlékszik a pénzre: „Ollan cifra vót a Kossuth-pénz, a forint, mint most azok a kommunista újságok, ollan cifra, színesek, piros meg kék meg barna. Az idesapám egy tehenet akart el akart adnyi, aztán ez a pusztaszentpéteri miyavalya, Molnár Sándor idesapja vette meg. Ez akar egy ezerforintosat adnyi az idesapámnak azér a tehenér. Nem is ért a tehen annyit. Idesapám nem akarta elfogadni, hogy hátha nem tudja használni. Úgy adta el aztán 40 forintér, azér az új pénzér.” A bankókon egyes emlékezők szerint „Ollan cifrák vótak azon, hogy azt a mostani nyomdászok nem tudnák megcsinálni.”

Kerkanémetfalun emlékeznek olyan vásárra is, melynek a Kossuth-bankó vagy az osztrák pénz miatt rossz vége lett. „Zalalövön vásár lett április elsejin. Az egyik fél osztrák pénzért, a másik magyar pénzért akarta elanni az ökrít, tehenit, lovát. Talán valamelik, melik magyar érzelmű ember vót, magyar pénzér, - a másik másik pénzér. Úgyhogy botokkal verekedtek a vásárba egymással. Fejít egymásnak bevették.”

A bankót félve őrizték, dugdosták a szabadságharc levereése után is, hogy ne találják meg illetéktelenek. „Kossuth-pénz. Kossuth-pénz vót akkoriban. Apám mutogatta, a gerinda között megmaradt. Ha el nem ég a ház, onnan nem vész el.”

A Kossuth-pénzt el köllött dugni, mer kíná Kossuth-pízt tanáták, az megbüntették. A pénzüket elásták 48-ba, ami ezüstpénzük vót, hogy a németek e ne vehessék. Egy gyalgálb huszast ástak el öreganyámék. Meg beletették fa-zékba, aztán meg elüvettek. De ha valamelik család elhalt, az a pénz megmaradt. Még tanának most is.” A talált kincs nyomán legendák keltek szárnyra és egyes gazdag családok gazdagságának eredettörténetévé váltak: „Osvát talált anyit, hogy óriási. Ezt titkon be tutta váttani Győrbe a bankba. E grófi birtokot vett rajta. (Most csak a malmát hatták meg, meg a házhellyit.) Hét-nyóc köteg vót ezresbe. Avvót egy zsákba.”

Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc eseményeinek emléktörédékeiből mutattam be egy csokorral. Az utóbbi húsz évben többször fölmerült a hazai néprajzkutatók közt, hogy meg kellene vizsgálni, ma vajon milyen a 1848-49-es kép él az emberekben, de érdekes volna az 1956-os forradalom népi emlékképeit is felderíteni. Izgalmas vállalkozások volnának ezek, s fontosak.

Jegyzetek:

- 1 Kerecsényi Edit: A szabadságharc kora a Zalamomár kömveki nép emlékezetében. Zalai Tükör 1974. I. kötet 1848/48 zalai eseménytörténete. Zalaegerszeg. 1974. 141-169 oldal Ennek az írásnak egy rövidebb változata jelent meg a forradalom 150. évfordulóján, Veszprémben megtartott emlékülés alkalmából megjelent kötetben. Tanulmányok az 1848-1849-es forradalom és szabadságharc 150. évfordulója alkalmából: Az 1848-as szabadságharc eseményei a Dél-zalai parasztság emlékezetében (az 1947-48-as kutatások alapján) Veszprém: MTA Veszprém Területi Bizottsága, 2001. 169-177.
- 2 EA Za XXVI.. 49. Banó István gyűjtése, Szepetnek, 1947.
- 3 EA Za XXVI., 72. Banó István gyűjtése, Szepetnek, 1947.
- 4 EA Za XXXVI. 73. Banó István gyűjtése. Szepetnek, 1947.
- 5 EA Za XXVI. 30. Banó István gyűjtése, Szepetnek, 1947.
- 6 EA Za XXVI., 62. Banó István gyűjtése, Szepetnek, 1947.
- 7 EA Za XXVI., 17. Térdi István, 56 éves, Banó István gyűjtése, Szepetnek, 1947.
- 8 EA Za XXVI., 67. Fischl Ferenc 56 éves. Banó István gyűjtése, Szepetnek, 1947.
- 9 Zala megye földrajzi nevei, Zalaegerszeg, 1964. 246. Sor más (583. oldal) 78. tétel Legelő : Sáros rét
- 10 Hermann Róbert-Molnár András: Nagykanizsa és környéke 1848-1849-ben: okmánytár Nagykanizsa. 2000. I. kötet 191. tétel, 199. oldal
- 11 Hemann Róbert-Molnár András: Nagykanizsa és környéke 1848-1849-ben: okmánytár Nagykanizsa, 2000. I. kötet 217. tétel, 224. oldal
- 12 EA Za XXII.. 12. 56 éves férfi. Obornok (Obornak)
- 13 EA Za XXII., 12. 56 éves férfi, Obornok (Obornak)
- 14 EA Za XI., 111. Kósa Ferenc, 72 éves, Havasné Bede Piroska gyűjtése, Kerkakutas, 1947.
- 15 EA Za, XX. Bicsák Pál. 72 éves, Havasné Bede Piroska gyűjtése, Alsó-Szenterzsébet, 1947.
- 16 EA Za XI., 44. Németh István, 74 éves, Havasné Bede Piroska gyűjtése, Kerkakutas, 1947.
- 17 EA Za XIX.. 68. Tulok Mihály 70 éves, Kerecsényi Edit gyűjtése, Nagyrap, 1947.
- 18 Ae Za XIV., 20 Sipos János 83 éves, Kerecsényi Edit, Komárom, 1947.
- 19 Dr. Földi Józsefné-dr. Hetényi Iván-Gondos Judit: Pénzügyminisztérium 1848-1998. elektronikus változat: <http://www.meh.hu/PM/kepeskonyv> Kossuth nagy erőfeszítést tett az ország átalakításáért. Már a kezdet kezdetén tervbe vette az önálló bankjegykibocsátást, amelyet államkölcsön formájában a lakosságtól kért, valamint a nemesfémkészletek begyűjtésével - azt fedezetként használva - kívánt megvalósítani. Az államkincstár mindössze mintegy fél millió forint készpénzzel rendelkezett. A Pénzügyi Ministerium ennek ellenére igyekezett finanszírozási tevékenységet is ellátni, így kisebb kölcsönöket adott a legfontosabb pesti iparvállalatoknak. A kereskedők megsegítésére az Osztrák Nemzeti Bank

tól egymillió forint kölcsönt szerzett, lévén a hitelezők nagy része osztrák. Ekkor már nem volt módja nagyobb pénzügyi mozgósítására. Kossuth pénzügyi terveinek megvalósítását a honvédszázlóalj felállítását segítette. A hadimegrendelések jó jövedelmet jelentettek egyes iparágaknak, ami alapot adott Kossuthnak, hogy a lakossághoz fordulhasson az államháztartás megsegítéséért. Felhívása oly nagy sikerrel járt, hogy így önálló nemesfémalapon nyugvó papírpénzt tudott kibocsátani. Ehhez hozzájárult még a Bécsbe indított körmöcbányai nemesfémzállomány visszatartása is. Amiből Kossuth érméket veretett. Az 1 és 2 forintos bankó igen közkedvelté vált a nép körében. Válaszul Bécsben megjelentették az 1 és 2 forintos osztrák bankjegyeket, melyek forgalmazását Kossuth betiltatta, és egyidejűleg 1848. augusztus 10.- kiadta az első magyar feliratú papírpénzt, a vereshasú bankót. Ez stabil, jó fedezetű pénz volt. Szeptemberben bocsátotta ki az 5 forintos államjegyet, a híres Kossuth-bankót, majd az 1 forintos papírpénzt, a 2 és 10 forintos pénzjegyeket. Újabb érméket is veretett: 3 és 1 krajcáros vörösréz érméket, valamint 6 krajcáros ezüstpénzt. Ezeket 5, 10, 100 forintos államjegyek és 50, 100, 500 forintos kamatos utalványok egészítették ki. Az utalványokat az államnak adott kölcsön fejében adták ki. Rendelettel szabályozták, hogy az ezüstpénzt a határon való kilépésnél bécsi bankóra kötelező cserélni, beváltani. Így hazánkban az ezüst kiáramlását is megakadályozták. Egyes helyeken szükségpénzeket is forgalomba hoztak. A Pénzjegynyomda a pesti Károly-kaszárnyában. A mai Városházában működött 1849. január 4-éig, majd Debrecenbe a református kollégiumba tette át székhelyét, A sikeres tavaszi hadjárat során a nyomda a visszafoglalt fővárosba költözött, de később Szegedre, majd Aradra volt kénytelen áttelepülni. Termékeit még az osztrák hadsereg is felhasználta vásárlásaihoz. A Pénzjegynyomda hovatartozása 6 millió forint fizetőeszközt állított elő, így a 61 millió forintos alapot, melyet Kossuth javaslatára az Országgyűlés megszavazott, nem merítette ki. Kossuth eredeti javaslata 90 millió Ft volt. Pénzeszközök hiánya miatt a szabadságharc hadserege és az állam kiadásai nem szenvedtek hiányt. A Kossuth-bankók és a pénzügyminiszter intézkedései nagyban hozzájárultak a szabadságharc sikereihez. A pénzügyi rendszer az utolsó napig betöltötte szerepét.

- 20 EA Za XI., 42. Németh Ferenc, 77 éves, Havasné Bede Piroska gyűjtése, Kerkakutas, 1947.
- 21 EA Za XI., 42. Németh Ferenc, 77 éves, Havasné Bede Piroska gyűjtése, Kerkakutas, 1947.
- 22 EA Za XII, 89. Kovács János, 70 éves, Havasné Bede Piroska gyűjtése, Kerkanematafalva, 1947.
- 23 EA Za XII, 29 Gömbös József 70 éves, Havasné Bede Piroska gyűjtése, Kerkanematafalva, 1947.
- 24 EA Za XI.. 116. Kósa Ferenc 72 éves, Havasné Bede Piroska gyűjtése, Kerkakutas, 1947.
- 25 EA Za XI., 116. Kósa Ferenc 72 éves, Havasné Bede Piroska gyűjtése, Kerkakutas. 1947.